

18. Головатий С.В. «Верховенство закону» versus «верховенство права»: філологічна помилка, професійна недбалість чи науковий догматизм? / С.В. Головатий // Вісник АПРН України. – 2003. – № 2(33)–3(34). – С. 96–113.
19. Селіванов В.С. Співвідношення права і закону / В.С. Селіванов // Вісник АПРН України. – 2004. – № 3(38). – С. 15–24.
20. Тацій В.Я. Правова наука в Україні: стан та перспективи розвитку / В.Я. Тацій // Вісник АПРН України. – 2003. – № 2–3. – С. 8–9.
21. Кудрявцев В.Н. О правопонимании и законности / В.Н. Кудрявцев // Государство и право. – 1994. – № 3. – С. 7–9.

УДК 340.12

ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ПРАВА ТА ЙОГО ВЗАЄМОДІЯ З ІНШИМИ СУСПІЛЬНИМИ ЯВИЩАМИ: ПАРИТЕТНІ ЗАСАДИ

OBJECTIVITY OF LAW AND ITS INTERACTION WITH OTHER SOCIAL PHENOMENA: THE PARITY BASIS

Євграфова Є.П.,

*кандидат юридичних наук,
суддя*

*Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ*

Стаття присвячена розгляду проблеми об'єктивності права і його взаємодії з економікою, публічною владою, політикою та іншими явищами суспільного порядку. Наголошується, що така взаємодія права може бути ефективно реалізована на паритетних (рівних) засадах. Стабільний та прогресивний розвиток економіки, як і інших сфер життєдіяльності суспільства і держави, можливий лише на основі і в межах діючої системи права.

Ключові слова: об'єктивність права, правова економіка, паритетні засади, взаємодія.

Статья посвящена рассмотрению проблемы объективности права и его взаимодействию с экономикой, публичной властью, политикой, иными явлениями общественного порядка. Подчеркивается, что такое взаимодействие права может быть эффективно реализовано на паритетных (равных) началах. Стабильность и прогрессивное развитие экономики, как и иных сфер жизнедеятельности общества и государства, возможны только на основе и в пределах системы права.

Ключевые слова: объективность права, правовая экономика, паритетные начала, взаимодействие.

The article is devoted to the consideration of the objectiveness of law and its application in the interaction with economics, politics, public authority etc. Such interaction is possible only on parity (equal) basis. The world experience testifies that ignoring by law, as well as failure to use its powerful recourse leads to destabilization of society's and state's vital functions. However, the main idea consists of the fact that irrespectively political or social-economical situation in society, its economical system, as well as other life spheres, can successfully function, develop and deal with any crisis situations only on the basis and within a certain legal system – national and international. economical law, in other words economics must be legal.

Key words: objectiveness of law, legal economics, parity basis, interaction.

Актуальність теми. Проблема об'єктивності права і його взаємодія з економікою, політикою, публічною владою та іншими суспільними явищами є однією з актуальних в юридичній науці, водночас її теоретична розробка потребує принципових змін не тільки в методології дослідження, а й в деяких світоглядних позиціях щодо ставлення до права. Насамперед це стосується сприйняття права як суб'єктивного, надбудовного явища, форми суспільної свідомості і творіння державної влади. На ці та пов'язані з ними інші теоретичні аспекти права зверталась увага й раніше [1]. Проте, вважаємо, що сьогодні як ніколи необхідно глибше розібратися в тому, а що в дійсності відбувається з правом, у тому числі з міжнародним, у чому насправді полягає його роль у подоланні сучасної фінансово-економічної

кризи, в розв'язанні соціально-політичних проблем суспільства. Якщо право реально впливає, то постає надто важливе питання: як його ресурс використовується суспільством і державою.

Виклад основного матеріалу. Не таємниця, що право, так само як і економіка, фінансово-банківська сфера тощо, також перебуває в кризовому стані, в такому разі воно навряд чи здатне слугувати тим ефективним засобом, який можна використати в їх подоланні. До того ж поширення світової глобалізації фактично на всі сфери життєдіяльності суспільства, супроводжуваною загостренням конкурентної боротьби за національні та регіональні ринки не тільки ускладнює використання правового ресурсу, а в таких умовах воно стає неможливим. Як відомо, у кризові періоди суспільство з його економікою,

політикою і соціальною сферою заходить у певний глухий кут, тому за таких обставин йому вже не до використання права і його верховенства, проголошених цінностей демократії, соціальної справедливості, рівності та свободи.

По суті, таке ставлення до права в 2012–2013 рр. було проявлене керівними органами Європейського Союзу (далі – ЄС) з метою порятунку від краху фінансової системи і недопущення дефолту в республіці Кіпр та Греції, а пізніше – й в інших країнах ЄС (Іспанії, Португалії) задля збереження та зміцнення європейської валюти. Усупереч принципам і нормам міжнародного права застосували часткову «конфіскацію» (до 30%) депозитів фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних, які зберігали свої грошові вклади у банках названих країн ЄС в так званих офшорних зонах. А там, де дія права переривається, його місце займає розсуд, політична, економічна та інша доцільність, корупція у владі, яка фактично зростається з найбільш впливовими монопольними промисловими, аграрними, банківськими, інформаційними та іншими бізнес-структурами, що призводить до розкрадання національних ресурсів, перетворення громадян у прислужників пануючих начальників – безгрішних «держателів істини» і вісунів смислу історії [2, с. 15].

Зв'язки і взаємодія права з іншими суспільними явищами існують реально, проти чого ніхто не заперечує, але вони не зводяться до такої ніхто спрощеної за черговістю схеми: «економіка – інші суспільні відносини – культура – право», де праву в суспільному ладі відведено місце надбудови, продукту державної влади, яким можна довільно маніпулювати законами в інтересах певних соціальних груп або знакових особистостей. Проте, на наше переконання, незалежно від політичної чи соціально-економічної ситуації, що склалася в суспільстві, його економічна система, як й інші сфери життєдіяльності, може успішно функціонувати і розвиватися, долати будь-які кризові ситуації лише на *основі і в межах певної правової системи*, зокрема, національної системи права, його окремих галузей, інститутів і належно відпрацьованого механізму правового регулювання.

Досконалі ці системи чи ні, все проявляється в реальних відносинах, утім важливим у даному разі є те, що економічні відносини регулюються тими нормами права, що є чинними і діють на території держави. У цьому сенсі Ф. Шахматов цілком правильно стверджує, що «*економічна система за всієї своєї самодостатності й автономності не може існувати у вакуумі, ізольовано від інших підсистем людського соціуму. Вона може ефективно функціонувати в рамках певного соціального порядку* (курсив мій. – Є.Є.) і в умовах політичної стабільності у разі *додержання загальноприйнятих правил гри у всіх сферах суспільного життя*, в тому числі в економіці, забезпечених головним чином державою» [3, с. 88]. Слушна думка, тому що акцентує увагу на зв'язку, взаємодії та взаємозалежності економічних відносин із загальноприйнятими правилами, якими з огляду на авторитет, публічність та обов'язковість є передусім правові норми, право в цілому.

У даному контексті не менш важливим є застереження відомого англійського економіста і фінансиста Ар'є Хіллмана, що «без влади закону (*права – Є.Є.*) не можуть існувати ринки, і суспільство втрачає прибутки, які воно отримало б від ринків товарів, праці, активів і фінансових послуг» [4, с. 46; 5, с. 108–115]. Щоправда, при цьому сам закон повинен бути правовим, а не імітацією права.

Отже, питання щодо місця і ролі права в економічних відносинах, як і в культурі суспільства, на нашу думку, не є таким простим, як це може здаватися інтерпретаторам тези, що «право не може бути вищим від економіки...» (К. Маркс). Особливістю обговорення проблеми об'єктивного і суб'єктивного в праві було те, що воно не виходило за межі існуючого на той час парадигми «єдино правильного наукового світогляду», згідно з якими право вважалось явищем суб'єктивним і суто державним. Такому баченню місця і ролі права в суспільстві не сприяли відомі застереження основоположників марксизму щодо *відносної самостійності права і держави*, їх зворотного активного впливу на економіку [6, с. 310]. Ці положення охоче цитувались радянськими вченими у філософських, економічних і юридичних працях та їхніми колегами із соціалістичних країн. Проте сформульовані ними висновки мало відповідали реальній дійсності і майже не використовувались у законодавстві цих країн.

У зв'язку з цим нагадаємо деякі так звані науково обгрунтовані державні програми тих часів: «продовольчу», «прискорення науково-технічного прогресу», численні проекти гігантоманії (повернення русла північних річок на південь, затоплення селищ і міст задля створення штучних морів, побудови гідроелектростанцій тощо), завдаючи при цьому непоправимої шкоди природі. Впровадження таких проєктів, як відомо, призводило до зовсім протилежних результатів – падіння виробництва сільськогосподарської продукції, особливо м'ясо-молочної, у промисловості (секторах машино-, приладо-, авіабудування), починалося уповільнення темпів реалізації інноваційних та інженерних ідей і розробок, застосування нової прогресивної техніки і технологій.

Отже, застереження щодо відносної самостійності права і держави стосовно економіки не набуло належного розвитку в суспільних науках, у тому числі юридичній. А дослідження цієї проблеми, по суті, не привнесли в теорію і практику нічого з того, що могло б сприяти використанню потенціалу права як в економічній, так і в інших сферах життєдіяльності суспільства і держави. За умови панування в ті часи політичної ідеології інше мислення або заперечувалось, або взагалі не допускалось. Тому нічого з того, що могло хоча б опонувати марксистській доктрині (так само лєнінській), запропонувати альтернативні їй підходи і таким чином надати можливість для появи конкуруючих ідей, поглядів, теорій, так і не відбулось. На певному етапі правового розвитку, звичайно, були спроби запропонувати інші ідеї та підходи, але всі вони, як правило, закінчувались драматичними наслідками для їх авторів. Водночас

забувався відомий принцип наукового пізнання, що «не тільки результат дослідження, а й шлях до нього повинен бути істинним», на якому мала б вибудовуватися методологія дослідження права, а не замикатись в межах застарілих і тих, що давно втратили наукову і практичну цінність, поглядів, на природу права і його розвиток у новому тисячолітті.

Безумовно, навряд чи хто заперечуватиме, що економічні відносини є досить впливовим чинником не тільки на право, а майже на всі сфери життєдіяльності суспільства, вони прямо і опосередковано проявляються в законотворчій діяльності державної влади незалежно від того, яка сфера діяльності має бути врегульована законом: підприємницька, інвестиційна, фінансово-банківська, енергетична чи це будуть майнові відносини тощо. Аналіз законів, прийнятих за роки незалежності України, лише доводить той беззаперечний факт, що в дійсності не існує законів, які будь-яким чином знаходилися б на «відстані» від економіки країни. При цьому варто зазначити, що існування і розвиток економічних відносин не може відбуватися поза адекватного їм блоку галузей, підгалузей, інститутів права. Багатогалузева національна економіка, перебуваючи під жорстким впливом світової глобалізації, існує переважно в межах національної системи права, функціонує і, як може, захищається цією системою.

Економічний блок галузей системи права, головним чином представлений підсистемами приватного і публічного права, в яких провідна роль, безперечно, належить галузям цивільного і господарського права. Якщо цивільне право охоплює переважно *приватноправові* аспекти регулювання підприємницьких відносин, то правове регулювання господарської діяльності здійснюється на основі *поєднання приватноправових і публічно-правових* інтересів. У зв'язку з цим правильно наголошується на тому, що не можна забувати про економіку як систему взаємозалежних горизонтальних і вертикальних зв'язків, що існують не тільки в межах приватного права. Заперечення цієї обставини призводить до недооцінювання ролі права, як і держави, в регулюванні економічних відносин, без якого розвиток, успіхи і прогрес в економічній діяльності неможливі [7, с. 116].

Пошук законодавцем оптимальних варіантів урегулювання тієї чи іншої сфери економічних відносин має бути синхронно й усвідомлено пов'язаний із закономірностями їх розвитку. При цьому прийняті законодавчі акти повинні одночасно забезпечувати стабілізацію, динамізм і розвиток економіки. Стабільність законодавчого регулювання у даній сфері є важливою гарантією для їх суб'єктів, а її відсутність – один із проявів частих і нерідко необґрунтованих змін у законодавстві, правових режимах і методах регулювання цих відносин. Саме таким у 90-х роках ХХ ст. був перегляд принципів положень законів про зовнішньоекономічну та інвестиційну діяльність; скасування наданих суб'єктам господарювання державних гарантій щодо пільг у вільних економічних зонах і на територіях пріоритетного розвитку.

Поки що часто й хаотично вносяться зміни до найважливіших для економіки законів про податки, особливо «Про податок на додану вартість» (за одне пленарне засідання парламенту України вносилося до трьох і більше змін), до Митного кодексу і Митних тарифів, з порушенням при цьому засадничих положень Закону України «Про систему оподаткування», та Бюджетного кодексу. Регулярно і часто зміни вносились до Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [8, ст. 112]. Після його прийняття в період з 23.12.2010 р. по 22.12.2011 р. було внесено *18 змін*; з 23.02.2012 р. по 06.12.2012 р. – *22*; з 04.07.2013 р. по 19.12.2013 р. – *9*; з 16.01.2014 р. по 07.10.2014 р. – *19 змін*. Останні зміни до Податкового кодексу України були внесені Законом від 28.12.2014 р. № 71-VIII у зв'язку з прийняттям Державного бюджету України на 2015 р., які, по суті, означали його нову редакцію. Водночас були внесені зміни до *40 законів* України, що визначали правове регулювання суспільних відносин в економічній і соціально-культурній сферах суспільства [9, с. 37].

Наведена статистика свідчить про те, що законодавче регулювання економічних відносин в Україні здійснюється переважно адміністративними методами, а не ринково-правовими, як це має бути згідно з закономірностями економічного і правового розвитку суспільства. Світовий, зокрема, європейський досвід, дає достатньо матеріалу для висновку щодо неефективності застосування в реформуванні економічних відносин лише адміністративних методів, враховуючи особливості стану національної економіки. Принаймні необхідно знати *межу використання* цих методів, інакше впровадження реформ у такий спосіб буде приречене на затратні і безуспішні експерименти, про що, як це не прикро, свідчить досвід проведення економічних та інших реформ в Україні за всі роки її незалежності.

Основною причиною такого стану законотворчого процесу в парламенті України є досить поширене в ньому лобіювання інтересів певних бізнес-груп (власників банків, промислових, сільськогосподарських компаній тощо). Від цього втрачається якість законів, помітно послаблюється їх соціальна спрямованість, узгодженість з іншими правовими актами, не кажучи про їх надто скромну відповідність загальнонаціональним інтересам країни. Така справжня реальність, у якій актуалізується питання щодо соціальної та юридичної відповідальності великого бізнесу перед людиною і громадянським суспільством, на чому неодноразово наголошувалось у літературі вітчизняними і зарубіжними вченими [10, с. 206; 11, с. 139–147].

Іншою причиною неефективності правового регулювання економічних відносин, на нашу думку, є відсутність у правовій науці (як, до речі, й в економічній) належного науково обґрунтованого *економічного і фінансового аналізу права* (законів), на основі якого можна було б надати обґрунтований прогноз розвитку економіки країни і виробити відповідні пропозиції законодавцю та уряду держави. Тому закономірним було виникнення в економічній і юридичній

науках у XX ст. спочатку в країнах Заходу, Близького Сходу та Азії нових напрямів, як: «економічне право», «економічна теорія права», «публічне економічне право», «міжнародне економічне право». Наприкінці минулого століття і на початку XXI розпочалося їх формування в правовій і економічній науках у країнах пострадянського простору, в тому числі Україні [5, с. 19–34; 12, с. 178–180]. У зв'язку з цим українська вчена проф. О. Скакун слушно наголошує на тому, що «цей напрямок потребує глибокого вивчення, без чого неможливо уникнути його критично упередженої оцінки» [13, с. 157]. Разом з тим, зазначають німецькі вчені К. Цвайгерт і Х. Кетц, ефективність методу «економічний аналіз права» не безмежна, вочевидь є те, що цей метод дає змогу виявити конфліктність цілей, намічених у рамках впроваджуваної правової політики, і на даній основі визначити пріоритети згідно з оцінкою реальної ситуації, отриманої за результатами аналізу співвідношення цілей і засобів, корисністю і витратами [14, с. 372–373].

Питання щодо налагодження професійного й ділового співробітництва між юристами, економістами і фінансистами залишається, як і двадцять п'ять років тому, складним і мало з'ясованим, незважаючи на важливість його практичного значення у вирішенні актуальних для суспільства проблем [15, с. 54].

У статті «Економічна домінанта в правовій доктрині: теоретичний економіко-правовий аналіз» проф. О. Скакун пише: «... категорією «економічна домінанта» підкреслюється опорна «значущість економіки для формування і функціонування правової доктрини, що аж ніяк не означає ілюзорного однобічного уявлення про те, що економіка все вирішує і все визначає... економіка, політика і право – взаємопов'язані, бо їх родинним субстратом є суспільство» [13, с. 160–161]. У наведеному судженні вчена ніби відходить від доктрини безумовного економічного детермінізму і його прямого впливу на суспільний розвиток, проте вважає, що природа економіки і права визначається *законом* (не юридичним. – Є.Є.) *співвідношення форми і змісту*, де основою змісту є економічні відносини, а формою – право». У процесі здійснення правового регулювання, зазначає вона, економічні поняття, інститути, зокрема *економічні форми власності*, набувають нормативного змісту, закріпленого в нормах права, наприклад у праві власності [13, с. 161–162]. У кожній наведеній тезі, по суті, відтворюється застаріла науково-теоретична парадигма щодо взаємовідносин права, політики, економіки, чого, можливо, не передбачає сама авторка. З нашої точки зору, принциповим упущенням є те, що у запропонованій конструкції право не визнається *об'єктивним, самостійним і паритетним (рівнозначним) феноменом* з економікою та іншими суспільними явищами. Інакше як можна розглядати співвідношення природно не співвідносних різних явищ – права й економіки, як форми і змісту. Заведено, що економіка розвивається відповідно до *об'єктивних* законів, але так само і право існує, функціонує і розвивається також згідно з прирідними йому *об'єктивними* закономірностями.

У зв'язку з цим цілком слушна думка вченої про те, що «правову матерію треба освоювати і сприймати нарівні з економічною» [13, с. 192]. Вирішенню даного завдання, на наш погляд, сприяло б спільне розроблення юридичною й економічною науками концепцій, на основі яких можна було б підготувати юридично закріплену державну доктрину-акт [16, с. 77–84]. Поділяючи позицію вченої щодо формування в українському правознавстві теорії і напряму економічного права, водночас вважаємо, що не менш важливою мала б стати і доктрина *правової економіки* [17, с. 178–180].

У цьому контексті заслуговує підтримки наведений вище підхід до розв'язання даної проблеми Ф. Шахматова. Разом з тим зазначимо, що складність у дослідженні зв'язку, взаємодії та взаємозалежності права і економіки полягає в наявності в юридичній і економічній науках різних, в тому числі взаємовиключних, теорій, методологій і принципів. В одних надається перевага ринковим регулятивним економічним механізмам і строго заперечується втручання держави, це так званий *ліберальний підхід*; в других – *паритет* ринкового і державно-правового регулювання економічних відносин – *об'єктивістський підхід*; у третіх – пріоритет в їх регулюванні надається праву і державі. Отже, людство використовує різні моделі економічного розвитку, враховуючи і світовий досвід, і національні особливості економіки і культури своєї країни.

У відносинах права та економіки не зовсім позитивну роль, на наш погляд, відіграла так звана лєнінська *теорія відображення*, яка орієнтувала наукову думку на пошук у праві *об'єктивного*, але *суб'єктивного* за своєю природою явища. Наслідком цього є те, що в такому розумінні право в соціальній реальності *стає пасивним і надто податливим інструментом* у тих, хто його використовує, нерідко маніпулює ним, приховуючи зовсім інші, не в інтересах суспільства і громадян, цілі та наміри. Щодо цього, наглядовою є проведена в країнах колишнього Радянського Союзу, в тому числі в Україні, в 90-х роках XX ст. приватизація об'єктів державної власності, яка на даний час так і не сприйнята в суспільстві за її явної несправедливості, бо позбавила переважну більшість громадян країни належних їм конституційних, майнових та інших прав. У зв'язку з цим зазначимо, що позитивне право створюється лише таким, яким його запроєктувала державна влада, ухвалюючи відповідні законодавчі акти. Особливо це стосується економічних і соціальних за своїм змістом законів, зокрема: про податкову систему, окремі види податків і акцизів, розміру мінімальної заробітної плати і пенсійного забезпечення, виділення з державного бюджету коштів на розвиток науки та освіти, охорону здоров'я і навколишнього природного середовища тощо. Проблема полягає в тому, чи всі положення (норми) таких законодавчих актів (закон в цілому) є правовими. Адже право – об'єктивне суспільне явище не лише тому, що без нього не може обійтися суспільство і держава, що й викликає зрозумілий інтерес до нього у науковців.

Інакше як можна розкрити пріоритет права перед державою, публічною владою, довести необхідність формування України як правової держави, забезпечити дію верховенства права, загальнолюдських цінностей соціальної справедливості, свободи, рівності.

Різноманітним і не менш складним, ніж з економічними відносинами, є зв'язок права з культурою суспільства. Проте і в даному контексті багато що зумовлено праворозумінням, оскільки ним визначаються *параметри входження права в культуру як її невід'ємної частини* (так само й економічної культури), до того ж сприйнятого суспільством *соціальною цінністю*. Зважаючи на різні форми прояву культури, вона функціонує в суспільстві без обмежень з боку існуючої правової системи. Більше того, значна її частина, до якої переважно належать творчі її різновиди (література, театр, мистецтво тощо), перебуває поза сферою правового регулювання, прямого впливу на неї права.

Водночас за правовою системою зберігається здійснення охоронної функції, бо мова йде, поперше, про захист прав і свобод творців культури та її результатів, прав громадян на користування ними. По-друге, є визначені законодавством об'єкти культури, зокрема, природні заповідники, храми, архітектурні будівлі, історичні пам'ятники, творіння митців народної творчості тощо, які проголошенні державою загальнонаціональним надбанням і взяті під охорону держави. Для зберігання цього надбання потрібна повага суспільства, кожного громадянина до права, причому аж ніяк не менша, ніж та, що проявляється ними до об'єктів культури незалежно від її видів, форм, походження, публічної чи приватної приналежності.

Часто спільне, що характерне праву і культурі, вбачають у тому, що обидва ці феномени є *відображенням* соціальної реальності. У зв'язку з цим, як правильно зазначає О. Богініч, «для більшості громадян правова культура стає домінантою власної поведінки тільки тоді, коли вона відтворюється іншими

чинниками, зокрема, існуючою правовою реальністю, яка також має своє підґрунтя у способі обміну матеріальними благами» [18, с. 44].

Для виявлення зв'язку між різними видами культур звернемося, наприклад, до зображення художником на полотні пейзажу, скажімо, озера в лісовому парку, в якому плавають білі лебеді; чи ранковий схід сонця над морем або портрет людини (вченого, робітника заводу, військового). У даному, без сумніву, творчому процесі автор (художник) своїм мистецтвом привносить у зображення не тільки те, що безпосередньо існує в природі, а й свої почуття, настрої, оцінку – словом, своє власне бачення. Аналогічне можна стверджувати про право, у якому не тільки відображена існуюча реальність, а й встановлені загальнообов'язкові вимоги і правила поведінки тих чи інших суб'єктів, щоб змінити дану реальність на кращу, більш сприятливішу для людини, її прав і свобод.

Висновки. Сприйняття права як суб'єктивного явища з усіма його наслідками, про що вже згадувалося, значною мірою зумовлене панівним станом в юриспруденції радянського періоду заідеологізованою доктриною юридичного позитивізму, хоча навіть і в ній можна було спостерігати спроби окремих учених-юристів показати *соціальну цінність* радянського соціалістичного права [19; 20], не кажучи вже про таку незвичайну для тих часів проблему правової науки, як *істинність правових норм* [21]. Це відбувалося в період, коли людина, її права і свободи на конституційному рівні не визнавались найвищою цінністю, оскільки пріоритет у цьому, відповідно до панівної на той час політико-правової ідеології, віддавався державі, суспільству, трудовим колективам тощо. Тоді, як відомо, права і свободи людини були замасковані законами так, ніби такої проблеми в суспільстві не існувало, і, навпаки, така проблема існувала в країнах Заходу, на чому будувалась так звана критика буржуазних теорій правової держави, плюралістичної демократії, природного права тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Євграфова Є.П. Об'єктивність права: проблеми теорії і реальності – [монографія] / Є.П. Євграфова. – К. : Парламентське вид-во, 2014. – 416 с.
2. Мизес фон Людвиг. Индивид, рынок и правовое государство / Людвиг фон Мизес. – СПб. : Пневма, 1999. – 196 с.
3. Шахматов Ф.И. Государство и экономика. Власть и бизнес / Ф.И. Шахматов. – М. : Экономика, 2000. – 382 с.
4. Хиллман А. Государство и экономическая политика. Возможности и ограничения управления / А. Хиллман. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2009. – 879 с.
5. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право і процес / В.Ф. Опришко. – К. : Парламентське вид-во, 2014. – 518 с.
6. Энгельс Ф. Письмо Конраду Шмидту от 27 октября 1890 г. / Ф. Энгельс К. Маркс // Сочинения ; 2-е изд. – М. : Гос. изд-во полит. Лит-ры, 1965. – Т. 37. – С. 414–422.
7. Развитие хозяйственного законодательства // Государство и право. – 2005. – С. 112–119.
8. Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.
9. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28.12.2014 р. № 80 –VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 5. – Ст. 37.
10. Концепція Удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством та особою в Україні. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2014. – 112 с.
11. Поляков С.Б. Юридическая ответственность государства / С.Б. Поляков. – М. : Юридический мир, 2007. – 432 с.
12. Мережко А.А. Діалектика права / А.А. Мережко // Проблеми філософії Права. – Київ – Чернівці : Рута, 2004. – Т. 2. – С. 177–181.
13. Скакун О.Ф. Економічна домінанта в правовій доктрині: теоретичний економіко-правовий аналіз / О.Ф. Скакун // Правова доктрина України : у 5 т. Т. 1. Загально-теоретична та історична юриспруденція ; за заг. ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2013. – С. 154–197.
14. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : Т. 1 : Основы / К. Цвайгерт, Х. Кетц. – М. : Международные отношения, 2000. – 480 с.

15. Пугинский Б.И., Сафиуллин Д.Н. Правовая экономика: проблемы становления / Б.И. Пугинский, Д.Н. Сафиуллин. – М. : Юрид. лит., 1991. – 240 с.
16. Євграфова Є. Доктрини та концепції у правовій системі України: форми і сфери застосування / Є. Євграфова // Право України. – 2010. – № 5. – С. 77–84.
17. Норт Дуглас. Понимание процесса экономических изменений / Дуглас Норт. – М. : Изд. дом гос. ун-та «Высшая школа экономики», 2010. – 256 с.
18. Богініч О.Л. Право в контексті сучасних теорій праворозуміння / О.Л. Богініч // Дія права: інтегративний аспект ; відп. ред. Н.М. Оніщенко. – К. : Юридична думка, 2010. – С. 41–63.
19. Алексеев С.С. Социальная ценность права в советском обществе / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1971. – 223 с.
20. Рабинович П.М. Социалистическое право как ценность / П.М. Рабинович. – Львов : Вища школа, 1985. – 168 с.
21. Баранов В.М. Истинность норм советского права / В.М. Баранов. – Саратов. : Изд-во Саратов. ун-та, 1989. – 400 с.

УДК 340.12: 342.726

ГЕНЕЗИС ПРАВОВОГО СТАТУСУ НЕПОВНОЛІТНІХ (ВІД ХVІІІ СТОЛІТТЯ ДО СЬОГОДЕННЯ)

THE GENESIS OF THE LEGAL STATUS OF MINORS (FROM THE XVIII CENTURY TO THE PRESENT)

Ортинська Н.В.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри адміністративного
та інформаційного права*

Національного університету «Львівська політехніка»

У статті розглядаються питання правового статусу неповнолітнього з погляду генезису його розвитку. Особливу увагу зосереджено на історичних етапах від ХVІІІ ст. до сьогодення. Акцентується увага на розширенні прав неповнолітніх шляхом створення спеціального внутрішньодержавного та міжнародного законодавства, діяльності громадських організацій та рухів, спеціальних судів.

Ключові слова: неповнолітні, правовий статус, права неповнолітніх, генезис, міжнародне правове регулювання.

В статье рассматриваются вопросы правового статуса несовершеннолетнего с точки зрения генезиса его развития. Особое внимание сосредоточено на исторических этапах от ХVІІІ в. до наших дней. Акцентируется внимание на расширении прав несовершеннолетних путем создания специального внутригосударственного и международного законодательства, деятельности общественных организаций и движений, специальных судов.

Ключевые слова: несовершеннолетние, правовой статус, права несовершеннолетних, генезис, международное правовое регулирование.

The article deals with the legal status of the minor in terms of the genesis of its development. Particular focus is historical stages of ХVІІІ century to the present. The attention is focused on the expansion of minors by creating special domestic and international law, activities of public organizations and movements, special courts.

Key words: juveniles, legal status, rights of minors, genesis, international legal regulation.

Актуальність теми. Неповнолітні володіють спеціальним правовим статусом. Ця категорія осіб потребує спеціального правового регулювання. Дослідження еволюції правової думки у розумінні поняття «правовий статус неповнолітніх» є актуальним питанням як для загальнотеоретичної юриспруденції, так і для галузевих юридичних наук, зважаючи на необхідність оновлення правового регулювання в контексті гуманізації державної діяльності, охорони та захисту дітей. Класична юриспруденція погоджується з важливістю історичного підходу у вивченні генезису правового статусу неповнолітніх, так як вивчення минулого має велике значення. Історико-правова наука, узагальнюючи досвід минулого, допомагає пізнати і використовувати закономірності суспільного розвитку в побудові суспільних відносин, заснованих на принципах законності та правопорядку. Тому розвиток уявлень про статус неповнолітніх в історії

людської думки слід розглядати конкретно-історично з урахуванням реальної середовища, в якому ці ідеї і уявлення виникли і набули поширення.

Проблематика, пов'язана з особливими правами дитини, досліджувалася фахівцями в галузі юриспруденції, серед яких, зокрема, Н. Крестовська, Л. Кривачук, Н. Оніщенко, Н. Опольська, О. Скакун та ін. Питаннями принципів права займалися А. Колодій, О. Петришин, С. Погребняк, М. Цвік та ін. Проте, враховуючи широкомасштабність проблематики та новітні тенденції її правового регулювання, залишається ряд недосліджених теоретичних проблем.

Аналіз сучасного стану правового статусу неповнолітніх буде неповним без висвітлення історичних тенденцій розуміння статусу неповнолітніх, що являється метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу. «Умовно світову історію права можна розділити на дві великі епохи, –